

SUPLEMENT III

Spis treści:

	Charakterystyka problemów i zjawisk społecznych	2
1.	Sytuacja demograficzna	2
	Skala zjawiska na terenie kraju i województwa	2
	Demografia Tarnowskich Góry	4
2.	Diagnoza zjawisk i problemów społecznych mających wpływ na pomoc udzielaną przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	5
	Beneficjenci pomocy społecznej w skali kraju i województwa	5
	Beneficjenci pomocy społecznej w Tarnowskich Górach	6
2.1	Zjawisko starzenia się społeczeństwa	8
2.1.1.	Skala zjawiska na terenie kraju i województwa	8
2.1.2.	Skala zjawiska w gminie Tarnowskich Górach, wśród klientów MOPS	9
2.2	Ubóstwo	16
2.2.1.	Skala problemu w kraju	17
2.2.2.	Skala problemu ubóstwa wśród klientów MOPS	20
2.3	Bezrobocie	22
2.3.1.	Skala problemu bezrobocia w kraju, województwie i gminie Tarnowskie Góry	22
2.3.2.	Skala problemu wśród klientów MOPS	25
2.4	Bezdomność	26
2.4.1.	Pojęcie bezdomności, skala problemu w kraju i województwie	27
2.4.2.	Skala problemu na terenie gminy Tarnowskie Góry	28
2.5	Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	29
2.5.1.	Przemoc w rodzinie w skali kraju	29
2.5.2.	Przemoc w rodzinie w statystykach MOPS	31
2.6	Problemy opiekuńczo - wychowawcze w rodzinach objętych wsparciem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej	34

CHARAKTERYSTYKA PROBLEMÓW I ZJAWISK SPOŁECZNYCH

Problemy społeczne rozumiane są jako powtarzające się, masowe zjawiska uznawane przez daną społeczność za negatywne, niekorzystne, których nasilenie budzi zaniepokojenie opinii publicznej i może przyczynić się do dezorganizacji życia społecznego. Pojęcie problemów społecznych obejmuje zatem wiele obszernych zagadnień. Najpowszechniejsze problemy społeczne występujące na świecie to: wojny, przemoc, ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, bezdomność, nierówności społeczne, choroby cywilizacyjne, prostytutka, marnotrawstwo pieniędzy publicznych, niedemokratyczny system polityczny, brak suwerenności politycznej.

Poniższa analiza ograniczy się jednak do tych zjawisk i problemów społecznych, które mają istotny wpływ na zakres i formy udzielanej pomocy przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tarnowskich Górach.

1. Sytuacja demograficzna

Skala zjawiska na terenie kraju i województwa

W końcu czerwca 2018 r. liczba ludności Polski wynosiła **38413 tys.** osób. W ogólnej liczbie ludności kobiety stanowiły prawie 52%, a współczynnik feminizacji wynosi 107.

W pierwszym półroczu 2018 r. liczba ludności Polski zmniejszyła się o ponad 20 tys. osób w stosunku do 2017 roku, w którym to odnotowano wzrost liczby ludności o 1 tys. (pierwszy raz po spadku w latach 2012-2016). Oznacza to ubytek rzeczywisty liczby ludności, którego stopa wyniosła -0,05%). Spadek liczby ludności jest wynikiem niekorzystnych tendencji – notowanych w skali rocznej – przede wszystkim w zakresie przyrostu naturalnego. Od 2013 r. jest obserwowany ubytek naturalny wynikający z nadal niskiej (pomimo wzrostu w latach 2016-2017) liczby urodzeń przy jednoczesnym niewielkim, ale systematycznym zwiększaniu się liczby zgonów wynikających ze wzrostu liczby i odsetka osób w starszym wieku.¹

Wg danych GUS *przeciętne trwanie życia* dla mężczyzn wyniosło 74 lata, a dla kobiet wyniosło 81,8 lat. W porównaniu z początkiem lat 90. XX w. trwanie życia wydłużyło się o ponad 7 lat dla mężczyzn oraz o ponad 6 lat dla kobiet.²

Z danych statystycznych wynika, że liczba ludności w województwie śląskim na dzień 30.06.2018 r. wynosiła 4540,1 tys.², a *przeciętne trwanie życia* dla mężczyzn wyniosło 73,4 lata, dla kobiet 80,8 lat.³

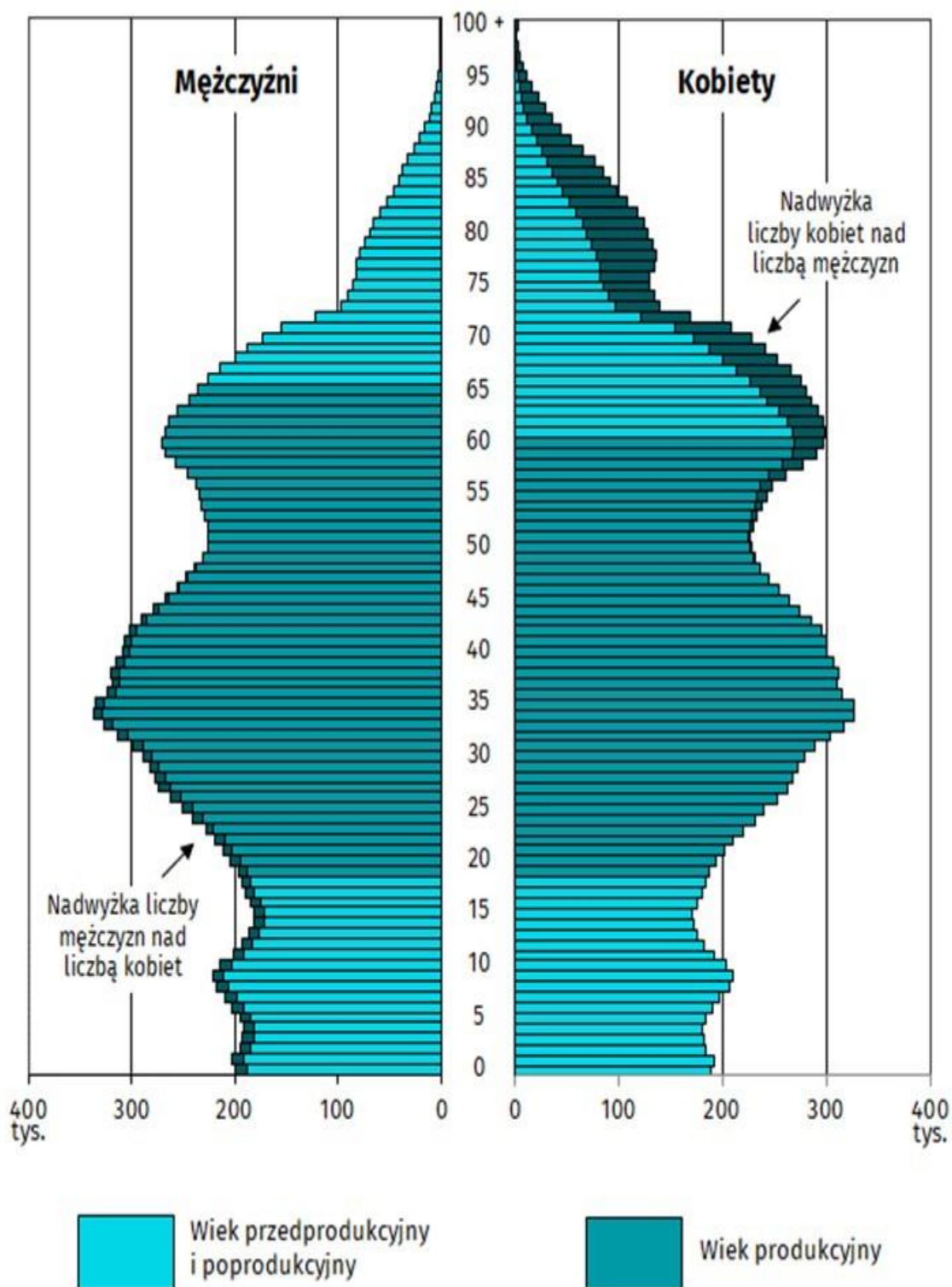
¹ GUS „Ludność, stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2018. Stan na 30VI.2018”

² GUS Katowice

³ GUS Tablice: przeciętne dalsze trwanie życia wg województw w 2017

Wg prognoz GUS liczba ludności Polski w 2025 roku wyniesie 37341 tys., a w 2050 roku 33951 tys. osób.⁴ W 2025 roku liczba dzieci w wieku 0-17 lat będzie wynosiła 6500 tys., a liczba osób w wieku 65 lat i więcej 8189 tys. Natomiast w 2050 roku liczba dzieci spadnie do 4963 tys. Natomiast wzrośnie liczba osób starszych do 11097 tys.²

Wykres 1. Piramida wieku ludności według wieku i płci w dniu 30.06.2018 r.

Źródło: GUS „Ludność, stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2018. Stan na 30VI.2018”

⁴ GUS „Rocznik demograficzny” edycja 51; W-a 2018

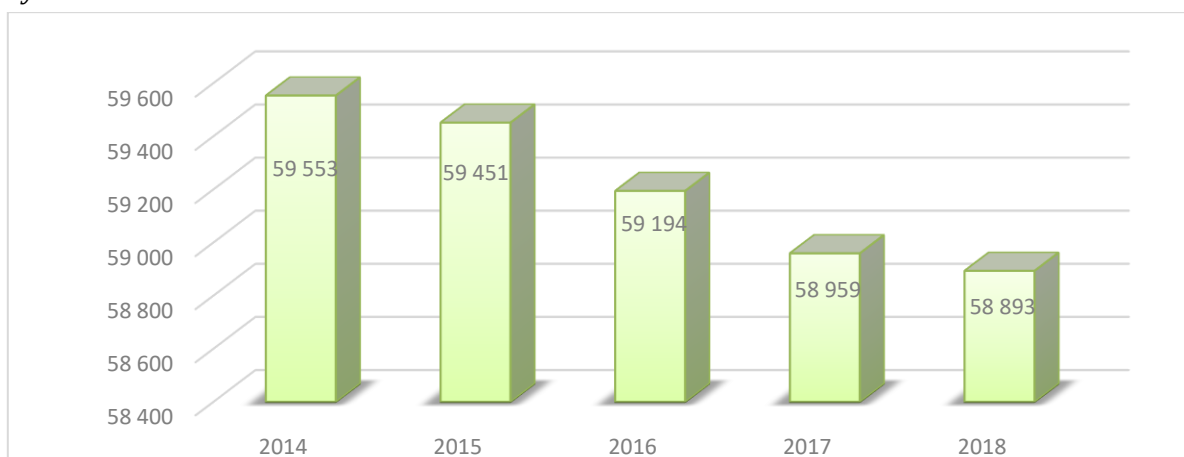
Demografia Tarnowskich Gór

Podstawą analizy demograficznej są dane statystyczne Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach dotyczące lat 2014 – 2018, do których odnoszą się badania diagnostyczne problemów społecznych.

Ogólna liczba ludności na dzień 31 grudnia w latach 2014 – 2018 kształtowała się następująco:

- w 2014 roku – **59 553** mieszkańców,
- w 2015 roku – **59 451** mieszkańców,
- w 2016 roku – **59 194** mieszkańców,
- w 2017 roku – **58 959** mieszkańców,
- w 2018 roku – **58 893** mieszkańców.

Wykres 2: Liczba mieszkańców Tarnowskich Gór w latach 2014 - 2018.

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach.

Wg GUS w 2018 r. liczba urodzeń była niższa od liczby zgonów. Współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł -0,7. W 2017 r. współczynnik także był ujemny, ale bliski zeru.

W gminie Tarnowskie Góry w 2018 roku zwiększyło się ujemne saldo przyrostu naturalnego.

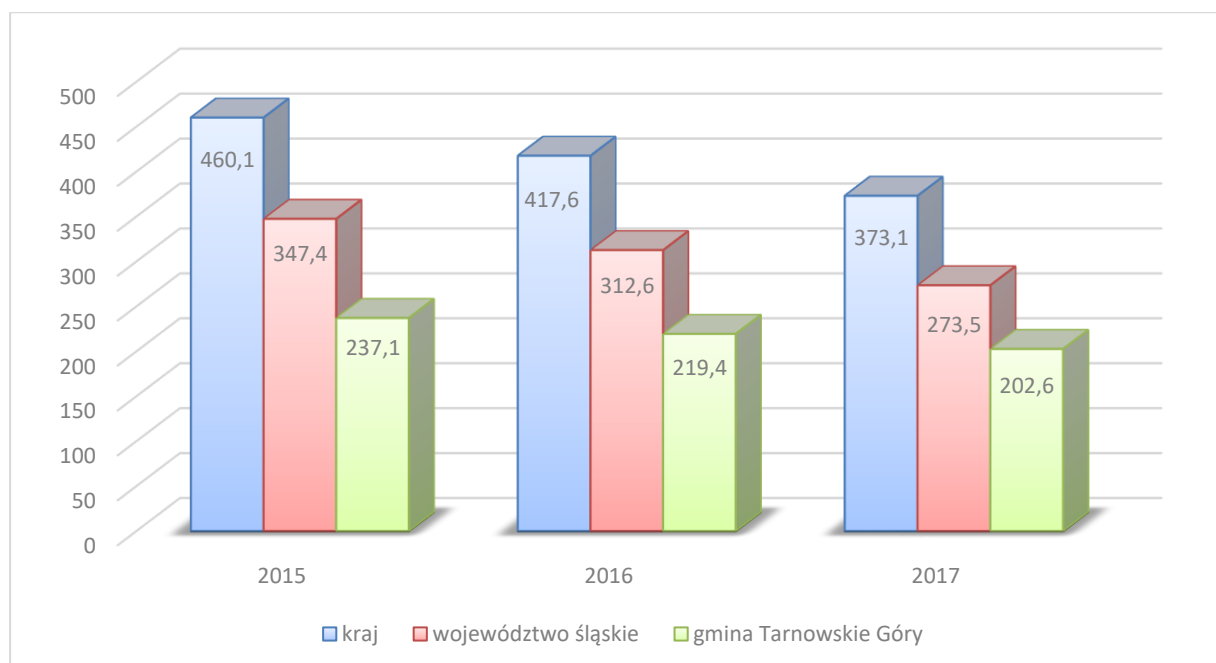
Tabela 1: Liczba urodzeń i zgonów w Tarnowskich Górach w latach 2014 - 2018.

Rok	Urodzenia	Zgony	Saldo przyrostu naturalnego
2014	557	666	- 1,83
2015	513	549	- 0,61
2016	519	542	- 0,39
2017	555	603	- 0,81
2018	487	660	-2,94

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach.

Utrzymujący się spadek liczby mieszkańców miasta oraz największe od kilku lat ujemne saldo przyrostu naturalnego jest czynnikiem niekorzystnie wpływającym na różne dziedziny życia społecznego.

Wykres 3: Liczba osób w kraju, województwie śląskim, gminie Tarnowskie Góry korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności w latach 2015 - 2017.

Opracowanie własne na podstawie GUS – Statystyczne vademecum samorządowca 2018 oraz Oceny zasobów pomocy społecznej gminy Tarnowskie Góry

Beneficjenci pomocy społecznej w Tarnowskich Górach

Spadek liczby rodzin objętych świadczeniami pomocy społecznej spowodowany jest m.in. ogólnym spadkiem bezrobocia oraz wprowadzeniem świadczenia wychowawczego, które pozwoliło rodzinom z dziećmi na rezygnację z innych świadczeń pomocowych.

Tabela 2. Liczba rodzin i osób w rodzinach świadczeniobiorców pomocy społecznej w latach 2014- 2018.

Rok	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Udział osób w ogólnej liczbie mieszkańców
2014	1 606	3 966	6,66 %
2015	1 594	3 853	6,48 %
2016	1 584	3 694	6,24 %
2017	1 328	3 048	5,17%
2018	1 178	2 561	4,35%

Opracowanie własne

Tabela 3. Powody udzielania pomocy w 2018r.

Rodzaj problemu w rodzinie		Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo		603	1 422
Bezdomność		76	90
Potrzeba ochrony macierzyństwa		46	225
Bezrobocie		552	1 440
Niepełnosprawność		459	928
Długotrwała choroba		589	1 088
Bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego		339	1 029
w tym	rodziny niepełne	145	439
	rodziny wielodzietne	30	174
Przemoc w rodzinie		20	75
Alkoholizm		105	197
Narkomania		9	27
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego		13	28
Zdarzenie losowe		2	6
Sytuacja kryzysowa		2	6

Opracowanie własne

Głównym powodem przyznawania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej w 2018 r. był **problem ubóstwa oraz długotrwałej choroby**. Kolejną ważną przyczyną objęcia wsparciem było występowanie bezrobocia. W dalszej kolejności niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Poza wyżej wymienionymi problemami istnieje szereg innych zdiagnozowanych dysfunkcji, które występują w mniejszym natężeniu jednak mają istotny wpływ na życie społeczne. W drodze analizy wyodrębniono kolejne ważne obszary problemowe. Należą do nich przemoc w rodzinie, uzależnienia, bezdomność oraz problemy osób starszych.

2.1. Zjawisko starzenia się społeczeństwa

Starzenie się ludności oznacza – zgodnie ze stosowaną w demografii definicją – zwiększanie odsetka osób starszych⁶ przy jednoczesnym zmniejszaniu odsetka dzieci.

2.1.1. Skala zjawiska na terenie kraju i województwa

W ciągu najbliższego dziesięciolecia będzie wzrastała liczba i udział w ogóle ludności osób w wieku 60-79 lat. W wiek ten będą wchodziły liczne grupy osób urodzonych w latach boomu urodzeń z przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Z kolei w wiek późnej starości będą wchodziły stosunkowo mało liczne grupy osób urodzonych w czasie drugiej wojny światowej. Począwszy od 2026 r. rozpocznie się z kolei dynamiczny wzrost liczby osób w wieku 80 lat i więcej. Będzie to związane z wchodzeniem w wiek późnej starości bardzo licznej grupy osób urodzonych pomiędzy końcem drugiej wojny światowej, a początkiem lat sześćdziesiątych. Wyniki Prognozy ludności na lata 2014 - 2050 mimo przewidywanego spadku liczby ludności o 4,5 mln do 2050 r., spodziewany jest systematyczny wzrost liczby ludności w wieku 60 lat i więcej. W 2050 r. 40% ogółu ludności będzie miało co najmniej 60 lat.

Miarą określającą relacje między poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności jest *współczynnik obciążenia*, obrazujący liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Współczynnik obciążenia rośnie od kilku lat, np. w roku 2010 wynosił - 55, a w roku 2018 r. - 63.

Problem starzenia się społeczeństwa jest związany z wydłużaniem się przeciętnego trwania życia. GUS wskazuje, że w roku 2011 kobiety przeżywały średnio 80 lat a mężczyźni 72 lata. Prognoza demograficzna na rok 2035 przewiduje, że wiek kobiet wydłuży się o 3 lata, a mężczyzn o 8 lat. Wydłużający się czas trwania życia koreluje wyraźnie z pogarszającym się stanem zdrowia osób starszych. Oznacza to potrzebę zapewnienia odpowiedniego poziomu świadczeń pomocowych oraz świadczeń z zakresu ochrony zdrowia osobom starszym i samotnym.

Obok długości trwania życia, istotne znaczenie dla jakości życia ma trwanie życia w zdrowiu (średnia liczba lat bez niepełnosprawności). Wyniki badań Eurostatu wskazują, że w Polsce 65-letni mężczyzna ma przed sobą jeszcze średnio 8,2 lat życia w zdrowiu, natomiast kobieta prawie 9 lat w zdrowiu.⁷

⁶ W literaturze jako metrykalny próg starości przyjmuje się wiek 60 lat lub - coraz częściej - 65 lat.

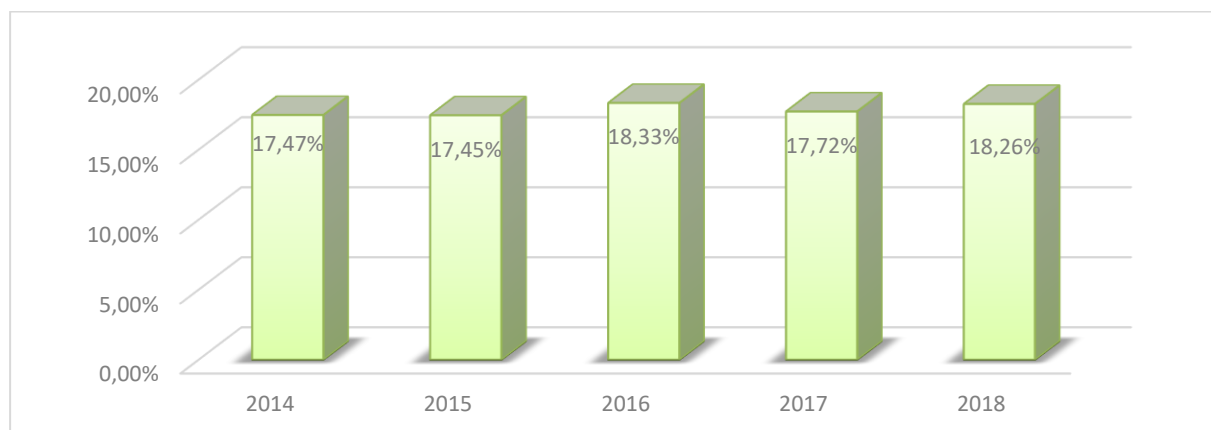
W niniejszym opracowaniu osoby w starszym wieku to ludność w wieku 65 lat i więcej.

⁷ GUS - Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań GUS; W-a 2018

2.1.2. Skala zjawiska w gminie Tarnowskich Górach, wśród klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej

Takie tendencje demograficzne potwierdzają również dane w zakresie liczby osób w wieku starszym dotyczące miasta Tarnowskie Góry.

Wykres 4. *Udział osób starszych w wieku powyżej 65 roku życia w ogólnej liczbie mieszkańców Tarnowskich Gór w latach 2014 - 2018.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach.

Dane demograficzne gminy potwierdzają wzrost liczby osób w wieku starszym.

Tabela 4. *Udział osób w wieku powyżej 65 r. ż. w ogólnej liczbie mieszkańców w poszczególnych dzielnicach gminy na dzień 31.12.2018 r.*

Dzielnica	Liczba mieszkańców dzielnicy	Liczba osób powyżej 65 roku życia	Udział osób w wieku powyżej 65 roku życia w ogólnej liczbie mieszkańców dzielnicy	Liczba osób powyżej 65 roku życia korzystających z usług opiekuńczych MOPS
Bobrowniki Śląskie	4 251	681	16,00 %	2
Centrum	18 262	3 592	19,67 %	43
Lasowice	4 766	827	17,53 %	5
Opatowice	1 344	173	12,87 %	1
Osada Jana	4 513	1 342	29,74 %	28
Pniowiec	1 289	183	14,20 %	3
Repty	2 627	366	13,93 %	3
Rybna	2 562	413	16,12 %	1
Sowice	1 663	236	14,19%	5
Stare Tarnowice	12 391	1 990	16,06 %	12
Strzybnica	5 225	952	18,22 %	9

Opracowanie własne na podstawie danych własnych i Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach.

Ogólna liczba mieszkańców w gminie powyżej 65 roku życia wynosi 10 756 osób, co stanowi 18,26% ogólnej liczby mieszkańców.

W dzielnicach Osada Jana, Strzybnica i Centrum, mamy do czynienia ze strukturą ludności w okresie wyraźnego starzenia się.

Istotny dla analizy **współczynnik obciążenia demograficznego** w Tarnowskich Górach w 2018r. kształtował się następująco: liczba mieszkańców będących w wieku produkcyjnym (18-60 lat kobiety, 18-65 lat mężczyźni) wynosiła 35 393, a w wieku pozaprodukcyjnym (0-17) i powyżej 60 lat kobiety i 65 lat mężczyźni) 23 500 osób. Współczynnik obciążenia demograficznego dla miasta wynosił **60,1%** na korzyść osób będących w wieku produkcyjnym. Jednak co roku jest niższy. Dla porównania w roku 2011 współczynnik ten wynosił **69,30%**. Według prognozy GUS w 2035r. współczynnik obciążenia demograficznego dla kraju osiągnie wartość **46%**. Co będzie oznaczać, że liczba osób będących w wieku produkcyjnym będzie mniejsza od liczby osób będących w wieku pozaprodukcyjnym.

Poniższe tabele przedstawiają strukturę wieku mieszkańców Tarnowskich Gór z podziałem na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny w latach 2014 – 2018.

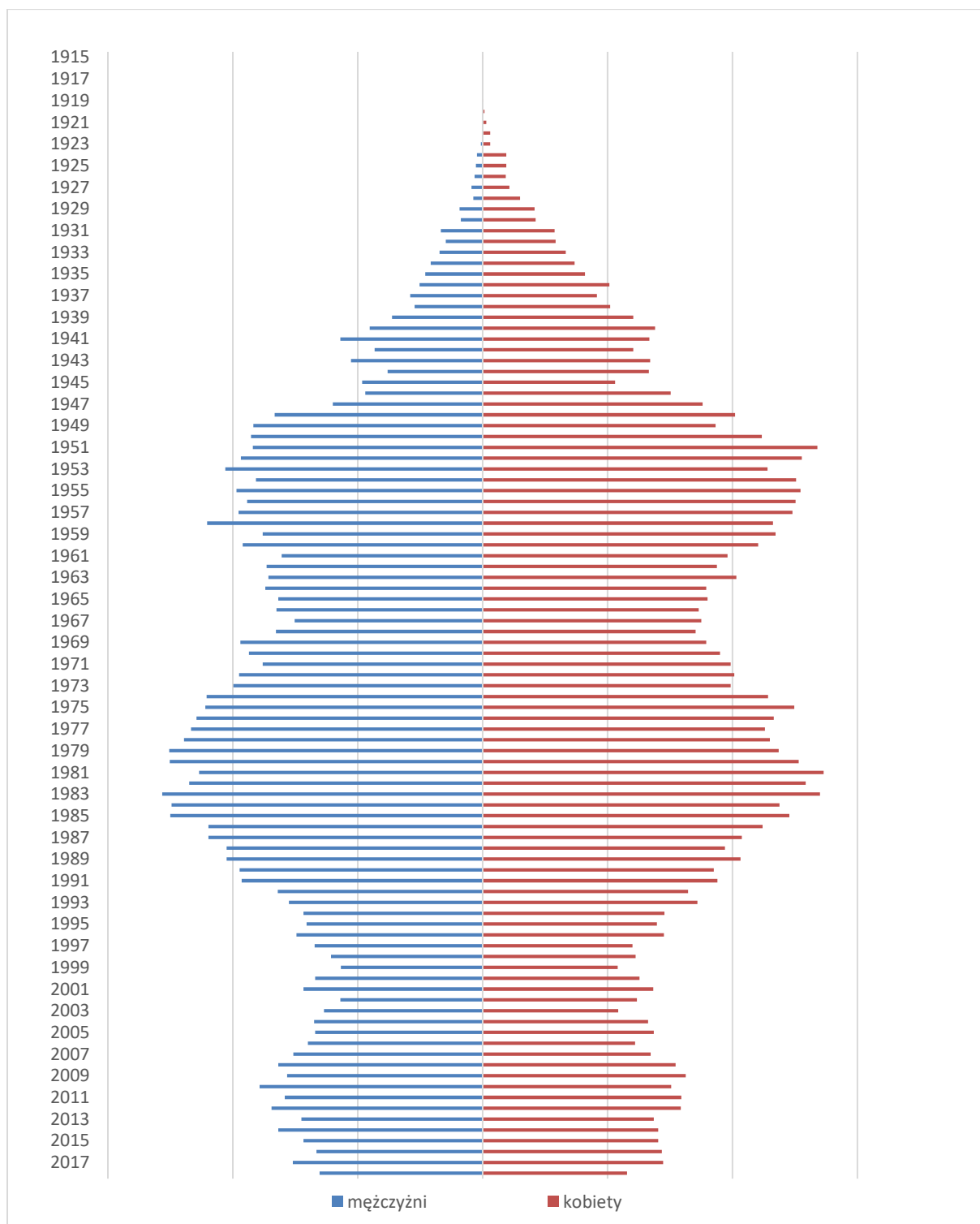
Tabela 5. Ludność według kategorii wieku w gminie Tarnowskie Góry w latach 2014-2018.

Rok	2014				2015				2016				2017				2018			
Kategoria wieku	Udział % w ogólnej liczbie mieszkańców	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział % w ogólnej liczbie mieszkańców	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział % w ogólnej liczbie mieszkańców	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział % w ogólnej liczbie mieszkańców	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Udział % w ogólnej liczbie mieszkańców	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
Wiek przedprodukcyjny 0 – 17 lat	16,68	9 932	4 803	5 129	15,93	9 473	4 586	4 887	16,99	10 056	4 871	5 185	17,29	10 190	4 968	5 222	17,46	10 280	5 003	5 277
Wiek produkcyjny 18 – 60 lat (kobiety) 18 – 65 lat (mężczyźni)	63,87	38 036	18367	19 669	62,25	37 006	17 758	19 248	61,94	36 663	17 681	18 982	61,54	36 295	17 299	18 996	60,11	35 393	17 016	18 377
Wiek poprodukcyjny od 61 lat (kobiety) od 66 lat (mężczyźni)	19,45	11 585	7 953	3 632	21,82	12 972	8 716	4 256	21,07	12 475	8 422	4 053	21,17	12 474	8 641	3 833	22,43	13 220	8 845	4 375
Razem	100	59 553	31 123	28 430	100	59 451	31 060	28 391	100	59 194	30 974	28 220	100	58 959	30 908	28 051	100	58 893	30 864	28 029

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach.

W roku 2018 w gminie Tarnowskie Góry na 100 mężczyzn przypadało 110 kobiet. Wydłużeniu ulega średnia długość życia – zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn. Różnica długości życia obu populacji, wynosi aktualnie 8 lat. Szczegółową strukturę wieku mieszkańców Tarnowskich Gór z uwzględnieniem płci przedstawia poniższy wykres.

Wykres 5. *Ludność gminy Tarnowskie Góry według wieku i płci w roku 2018 r.*

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach z roku 2018.

Celem polityki społecznej gminy wobec tej grupy jest ułatwienie osobom starszym funkcjonowania w środowisku lokalnym, podtrzymanie ich sprawności ruchowej i intelektualnej umożliwiającej zaspokajanie podstawowych potrzeb życiowych oraz łagodzenie trudności związanych z wiekiem.

Gmina wspiera osoby starsze głównie poprzez system pomocy społecznej, udzielając świadczeń finansowych i pozafinansowych oraz wprowadzając programy osłonowe.

Istotną formą wsparcia ułatwiającą funkcjonowanie osób starszych w środowisku lokalnym są usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania.

Tabela 6. Liczba rodzin i osób korzystających z usług opiekuńczych w 2018 r.

Rodziny/osoby korzystające z usług opiekuńczych	Liczba osób, którym świadczone pomoc w formie usług opiekuńczych
Liczba osób - ogółem	177
w tym osoby korzystające z usług podstawowych	133
w tym osoby, którym dostarczano posiłki	73
w tym osoby korzystające z specjalist. usług opiek.	26

Opracowanie własne

W stosunku do roku ubiegłego wzrosła o 11,3% ilość osób, którym świadczone pomoc w formie usług opiekuńczych.

Tabela 7. Struktura wieku klientów korzystających z usług opiekuńczych w 2018 r.

Rok urodzenia	Liczba osób
1920 - 1929	21
1930 - 1939	46
1940 - 1949	40
1950 - 1959	27
1960 - 1969	19
1970 - 1979	11
1980 - 1989	5
1990 - 1999	6
2000 - 2009	2

Opracowanie własne

Liczba najstarszych mieszkańców Tarnowskich Gór objęta usługami opiekuńczymi:

- ✓ w roku 2014 – 60 osób powyżej 80 roku życia – w tym 26 osób powyżej 90 roku życia,
- ✓ w roku 2015 – 70 osób powyżej 80 roku życia – w tym 33 osoby powyżej 90 roku życia,
- ✓ w roku 2016 – 65 osób powyżej 80 roku życia – w tym 25 osób powyżej 90 roku życia.
- ✓ w roku 2017 – 60 osób powyżej 80 roku życia – w tym 12 osób powyżej 90 roku życia.
- ✓ w roku 2018 – 57 osób powyżej 80 roku życia – w tym 15 osób powyżej 90 roku życia.

Tabela 8. Procentowy udział liczby osób korzystających z usług opiekuńczych w poszczególnych dzielnicach miasta w ogólnej liczbie osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych w 2018 r.

Dzielnica	Udział procentowy
Bobrowniki Śląskie	2,8
Centrum	37,2
Lasowice	5,1
Opatowice	1,7
Osada Jana	17,0
Pniowiec	1,7
Repty	1,7
Rybna	2,8
Sowice	9,6
Stare Tarnowice	12,9
Strzybnica	8,4

Opracowanie własne

Procentowy udział osób korzystających z usług opiekuńczych w dzielnicy Osada Jana od kilku lat ma tendencję wzrostową.

Najczęstszymi przyczynami przyznania usług opiekuńczych jest stan zdrowia klientów spowodowany długotrwałą chorobą lub niepełnosprawnością, w połączeniu z samotnością lub niewydolnością rodzin w sprawowaniu opieki.

Gmina Tarnowskie Góry prowadzi ośrodki wsparcia dla osób samotnych i starszych oraz dla osób niepełnosprawnych w formie Dziennych Domów Pomocy.

Tabela 9. Struktura wieku pensjonariuszy Dziennego Domu Pomocy dla Osób Starszych i Samotnych w 2018 r.

Wiek	Liczba pensjonariuszy
do 60 lat	5
61 - 65 lat	4
66 - 70 lat	6
71 - 75 lat	13
76 - 80 lat	15
81 lat i więcej	25
Razem	68

Opracowanie własne

Tabela 10. Procentowy udział liczby osób korzystających z usług Dziennego Domu Pomocy dla Osób Starszych i Samotnych w poszczególnych dzielnicach miasta w ogólnej liczbie osób korzystających z usług w Dziennym Domu Pomocy dla Osób Starszych i Samotnych w 2018r.

Dzielnica	Udział procentowy
Bobrowniki Śląskie	2,9
Centrum	54,4
Lasowice	5,9
Opatowice	-
Osada Jana	17,7
Pniowiec	-
Repty	1,5
Rybna	-
Sowice	4,4
Stare Tarnowice	8,8
Strzybnica	4,4

Opracowanie własne

W 2018 r. wzrosła procentowa ilość osób korzystających z usług Dziennego Domu Pomocy dla Osób Starszych i Samotnych z dzielnicy Osada Jana.

Wśród osób korzystających z pobytu w Dziennym Domu Pomocy dla Osób Starszych i Samotnych:

- ✓ **11 osób** leczy się w Poradni Zdrowia Psychicznego,
- ✓ **30 osób** posiada orzeczony stopień niepełnosprawności,
- ✓ **25 osób** to pensjonariusze, którzy przekroczyli 80 rok życia,
- ✓ **9 osób** zamieszkuje wspólnie z rodziną,
- ✓ **59 osób** prowadzi samodzielne gospodarstwo domowe,
- ✓ **15 osób** korzysta codziennie z ćwiczeń na bieżni, rowerze treningowym, orbitreku,
- ✓ **50 osób** korzysta codziennie z gimnastyki.

Powyższa charakterystyka dotyczy 68 pensjonariuszy korzystających z instytucjonalnego wsparcia dziennego w roku 2018 .

Tabela 11. Struktura wieku pensjonariuszy Dziennego Domu Pomocy dla Osób Niepełnosprawnych w 2018r.

Wiek	Liczba osób
do 30 lat	4
31 - 40 lat	7
41 - 50 lat	4
51 - 60 lat	-

Opracowanie własne

Wydłużanie się przeciętnego trwania życia przy jednoczesnym spadku ogólnej liczby ludności oraz spadku salda przyrostu naturalnego ma bezpośredni wpływ na zmianę struktury demograficznej miasta. Zmiany struktury wieku są istotniejsze od zmian liczby mieszkańców, ponieważ w znaczący sposób wpływają na wiele sfer życia społecznego. Przytoczone wyżej dane wskazują na tendencje zmniejszania się liczby młodych osób, przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym.

Zjawiskiem, którego nie można wykluczyć jest wzrost liczby seniorów niepełnosprawnych i wymagających opieki. Coraz więcej ludzi osiąga tzw. wiek sędziwy⁸, w którym drastycznie wzrasta ryzyko nagłego pogorszenia stanu zdrowia i obniżenia ogólnej sprawności fizycznej, skutkujące znacznym ograniczeniem dostępu do usług i świadczeń oraz uczestnictwa w życiu społecznym. Obserwowane od dłuższego czasu zmiany zachodzące w funkcjonowaniu rodziny, powodują konieczność przejęcia funkcji opiekuńczej nad osobą starszą przez system zabezpieczenia społecznego.

Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, nie mogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie instytucjonalnego wsparcia dziennego jak i usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej.

Według stanu na koniec 2018 r. spośród wszystkich, tj. 349 osób skierowanych w latach 2004-2018 przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, na miejsce w domach pomocy społecznej oczekuje 17 mieszkańców gminy. Koszt pobytu w domach pomocy społecznej jest pokrywany 80 mieszkańcom.

2.2. Ubóstwo

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym – to odsetek osób, które są zagrożone ubóstwem lub pogłębioną deprivacją materialną, lub żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy.⁹

Stopa ubóstwa (zasięg ubóstwa) jest to odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy od przyjętej granicy ubóstwa.

Przyjęte granice ubóstwa ekonomicznego:

- **Poziom minimum egzystencji**, przyjmowany jako **granica ubóstwa skrajnego**. Minimum egzystencji obliczane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

⁸ Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), za początek starości uznaje 60 rok życia. Wyróżnia w niej trzy zasadnicze etapy: od 60 – 75 r. ż. – wiek podeszły (tzw. wczesna starość); od 75 – 90 r. ż. – wiek starchy (tzw. późna starość); 90 r. ż. i powyżej – wiek sędziwy (tzw. długowieczność).

⁹ <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3072,pojecie.html>

- **Relatywna granica ubóstwa**, określona jako 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).
- **Ustawowa granica ubóstwa**, określona jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

2.2.1. Skala problemu w kraju

Grupami szczególnie narażonymi na doświadczanie ubóstwa skrajnego były gospodarstwa osób utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł (w tym przede wszystkim świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty), gospodarstwa domowe rolników i rencistów, gospodarstw domowych bez dzieci, osób samotnych, zwłaszcza starszych. Biorąc pod uwagę terytorialne zróżnicowania zasięgu ubóstwa, częściej niż przeciętnie biedy doświadczali mieszkańcy wsi i małych miast.

Za rok 2018 brak jest oficjalnych danych dotyczących granic ubóstwa oraz ilości społeczeństwa żyjącej na granicy ubóstwa skrajnego, relatywnego i ustawowego.

Tabela 12. Granice ubóstwa dla wybranych typów gospodarstw w kraju w latach 2013-2017

Granica ubóstwa:	Gospodarstwo 1 - osobowe					Gospodarstwo 4 – osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Skrajnego (minimum egzystencji) w zł	551	540	545	550	582	1486	1458	1472	1486	1571
Relatywnego w zł	706	713	734	770	799	1906	1926	1982	2080	2157
Ustawowego w zł	542	542	634	634	634	1824	1824	2056	2056	2056

Opracowanie własne na podstawie danych GUS¹⁰

Dla osoby samotnie gospodarującej próg ubóstwa wynosił:

- ✓ do września 2012 r. – 477 zł,
- ✓ od października 2012 r. do września 2015 r. – 542 zł,
- ✓ od października 2015 r. do września 2018 r. – 634 zł,
- ✓ od października 2018 r. – 701 zł.

Dla osoby w gospodarstwie wieloosobowym próg ubóstwa wynosił:

- ✓ do września 2012 r. – 351 zł,
- ✓ od października 2012 r. do września 2015 r. – 456 zł,
- ✓ od października 2015 r. do września 2018 r. – 514 zł,¹¹
- ✓ od października 2018 r. – 528 zł.¹²

¹⁰ GUS – Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce

¹¹ GUS – Ubóstwo w Polsce w latach 2015-2016, W-a 2017

¹² Rozporządzenie Rady Ministrów z 11.07.2018 w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej

Tabela 13. Procent osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego, relatywnej i ustawowej granicy ubóstwa w latach 2013-2017.

Granica ubóstwa	Granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji)					Relatywnej granicy ubóstwa					Ustawowej granicy ubóstwa				
rok	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
kraj	7,4	7,4	6,5	4,9	4,3	16,2	16,2	15,5	13,9	13,4	12,8	12,2	12,2	12,7	10,7
woj. śląskie	4,9	4,7	3,4	3,0	1,8	11,2	11,9	10,7	10,3	7,5	8,3	8,9	7,8	9,0	6,3

Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Minimum socjalne nazywane także **granica wydatków gospodarstw domowych, mierzącą godziwy poziom życia**, jest wskaźnikiem określającym koszty utrzymania gospodarstw domowych na podstawie „koszyka dóbr”, którego składniki można podzielić na dwie grupy. W skład pierwszej wchodzi: wydatki na żywność, mieszkanie, odzież i obuwie, ochronę zdrowia oraz higienę osobistą. Do drugiej grupy zaliczyć można: wydatki związane z kształceniem i wychowaniem dzieci, koszty związane z transportem i łącznością, jak również wydatki związane z uczestnictwem w kulturze i rekreacją.

Biorąc pod uwagę skrajne ubóstwo, wg GUS najbardziej poprawiła się sytuacja dzieci w wieku 0-17 lat, rodzin wielodzietnych, tj. małżeństw (w grupie małżeństw GUS uwzględnił też związki nieformalne) z trójką dzieci na utrzymaniu oraz małżeństw z czwórką lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu, także w gospodarstwach, w których osoby utrzymujące finansowo rodzinę w całości lub w większości posiadają wykształcenie co najwyżej gimnazjalne czy zasadnicze zawodowe. Zmniejszył się również zasięg ubóstwa skrajnego w gospodarstwach z osobami niepełnosprawnymi, w tym w gospodarstwach z niepełnosprawnymi dziećmi do lat 16 oraz niepełnosprawną osobą utrzymującą finansowo rodzinę w całości lub w większości.

Czynniki, które w największym stopniu przyczyniły się do spadku zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego to wzrost wynagrodzeń, spadek bezrobocia, a w przypadku rodzin z dziećmi - wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego (Program Rodzina 500 plus).

Tabela 14. Minimum socjalne .

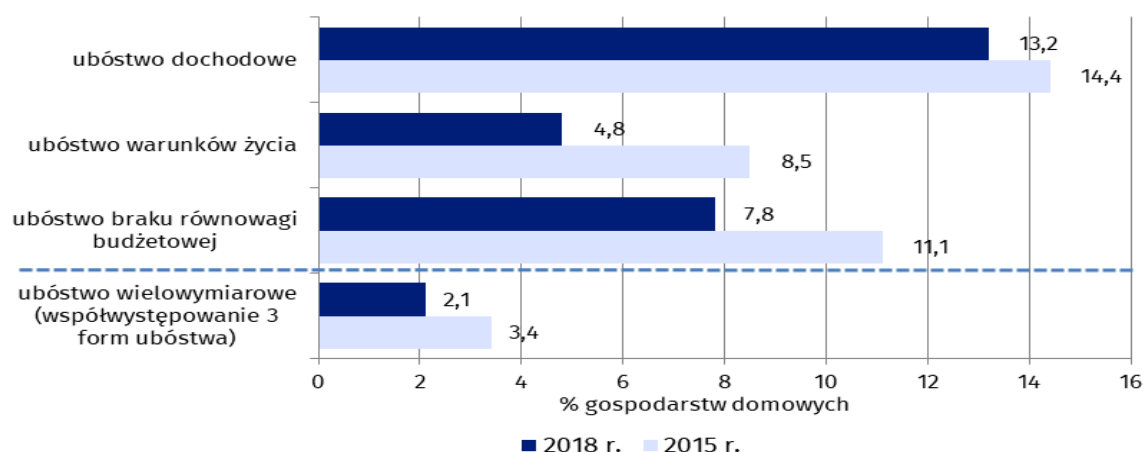
Minimum socjalne /zł/		
rok	Gospodarstwo 1-osobowe	Gospodarstwo 4 – osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)
2016 kraj	1 079,53	3 421,56
2017 kraj	1 134,46	3 632,92
2018 (IX) kraj	1 166,78	3 704,89

Opracowanie własne na podstawie danych z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych

W 2015 i 2018 roku przeprowadzono „Badania spójności społecznej”. W odróżnieniu od klasycznego, jednowymiarowego ujęcia pojęcia ubóstwa (określa się najczęściej na podstawie dochodów lub wydatków gospodarstw domowych), wzięto pod uwagę jego trzy uzupełniające się wymiary: ubóstwo dochodowe, ubóstwo warunków życia oraz ubóstwo braku równowagi budżetowej.

- Za ubogie pod względem dochodowym uznano te gospodarstwa domowe, w których miesięczny dochód pieniężny (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Definiując ubóstwo dochodowe, jak również jego próg (granice), wzięto pod uwagę dochód ekwiwalentny, tj. dochód porównywalny między gospodarstwami o różnym składzie demograficznym. Zastosowano relatywną granicę ubóstwa. Próg ubóstwa przyjęto na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego dla całego kraju¹³. Dochody poniżej tak określonego progu uzyskiwało w 2018 r. ok. 13% gospodarstw domowych.
- Obliczając wskaźnik ubóstwa warunków życia, za ubogie uznano te gospodarstwa domowe, w których zaobserwowano co najmniej 10 z 30 przejawów (symptomów) ubóstwa. Wzięto pod uwagę m.in. brak możliwości zaspokojenia różnego typu potrzeb konsumpcyjnych, jakość mieszkania i poziom wyposażenia w dobra trwałego użytku. Zgodnie z tymi kryteriami, w 2018 r. ubóstwa warunków życia doświadczało niemal 5% gospodarstw domowych w Polsce.
- Przy obliczaniu wskaźnika ubóstwa braku równowagi budżetowej uwzględniano zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak również fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach). Gospodarstwo domowe uznano za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem”, jeśli doświadczało przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów (zaległości, pożyczki, subiektywna opinia „wiązania koniec z końcem”, itp.). Biorąc pod uwagę przyjęte kryteria, w 2018 r. ubóstwem braku równowagi budżetowej zagrożonych było ok. 8% gospodarstw domowych.

Wykres 6. Zasięg różnych form ubóstwa oraz ubóstwa wielowymiarowego w 2015 r. i 2018 r.

Źródło: GUS-Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018r. na podstawie Badania spójności społecznej

¹³ Uwzględniono tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych przypisanych poszczególnym osobom w gospodarstwie: pierwsza osoba dorosła – 1; każdy następny członek gospodarstwa domowego w wieku co najmniej 14 lat – 0,5; każde dziecko w wieku poniżej 14 lat – 0,3. W 2018 r. granica ubóstwa dochodowego dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 1.280 zł, a dla gospodarstwa domowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci do lat 14 – 2.688 zł (dochód miesięczny).

Wyniki badania wskazują, iż w 2018 r. w porównaniu z 2015 r. nastąpił spadek zasięgu wszystkich trzech branych pod uwagę form ubóstwa. Najbardziej wyraźną poprawę odnotowano w przypadku ubóstwa warunków życia (spadek o ok. 4 p. proc.). Znacząco (o ok. 3 p. proc.) zmniejszył się zasięg ubóstwa braku równowagi budżetowej. Najmniejsze zmiany zaobserwowano w przypadku relatywnego ubóstwa dochodowego, które pozostało na poziomie zbliżonym do obserwowanego 3 lata wcześniej (spadek o ok. 1 p. proc.). Przy czym należy wziąć pod uwagę, że relatywnie niewielki spadek ubóstwa dochodowego miał miejsce przy wyraźnej wyższym niż w 2015 r. poziomie granicy ubóstwa¹⁴.

Nastąpił również spadek zasięgu ubóstwa wielowymiarowego, odzwierciedlającego współwystępowanie wszystkich uwzględnianych form ubóstwa. Podczas gdy w 2015 r. ubóstwa wielowymiarowego doświadczało około co trzydzieste gospodarstwo domowe w Polsce (ponad 3%), to w 2018 r. problem ten dotyczył co pięćdziesiątego gospodarstwa domowego.¹⁵

2.2.2. Skala problemu ubóstwa wśród klientów Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej

Problem ubóstwa w gminie Tarnowskie Góry w 2018 roku został zdiagnozowany w **603** rodzinach korzystających z pomocy społecznej, co stanowi **51,19%** wszystkich rodzin objętych wsparciem. W 2017 roku problem ten był zdiagnozowany w 761 rodzinach. W 2017r. w rodzinach przebywało 1710 osób, a w 2018 roku 1098 osoby.

Klienci ośrodka pomocy dotknięci ubóstwem osiągają dochody nie przekraczające minimum ustawowego, żyją zatem na granicy minimum egzystencji. Minimum socjalne natomiast jest wartością nieosiągalną dla przeciętnego klienta pomocy społecznej, ponieważ jego wartość stanowi ponad 200% minimum ustawowego.

Tabela 15. Liczba rodzin z główną dysfunkcją ubóstwo objętych pomocą społeczną w latach 2014-2018 .

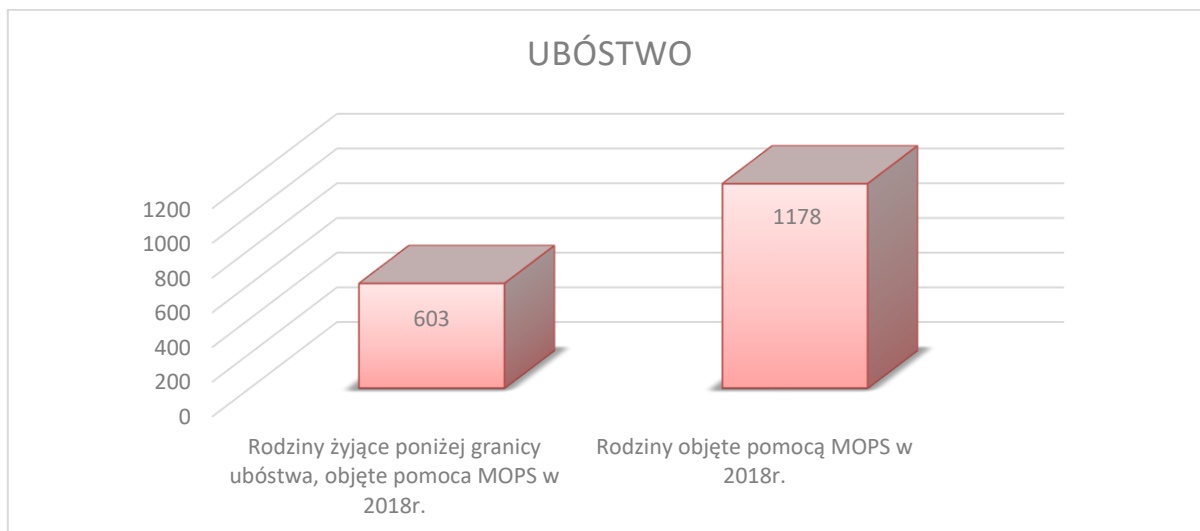
Rok	Liczba rodzin w których ubóstwo stanowiło powód objęcia pomocą społeczną	Udział w ogólnej liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej
2014	845	52,62 %
2015	840	52,7 %
2016	853	53,85 %
2017	761	57,40%
2018	603	51,19%

Opracowanie własne

¹⁴ Dla przykładu - próg relatywnego ubóstwa dochodowego dla gospodarstwa jednoosobowego wzrósł z 1.043 zł. w 2015 r. do 1.280 zł w 2018 r. (dochód miesięczny netto).

¹⁵ GUS-Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 201 r. i 2018r. na podstawie Badania spójności społecznej; W-a 2018

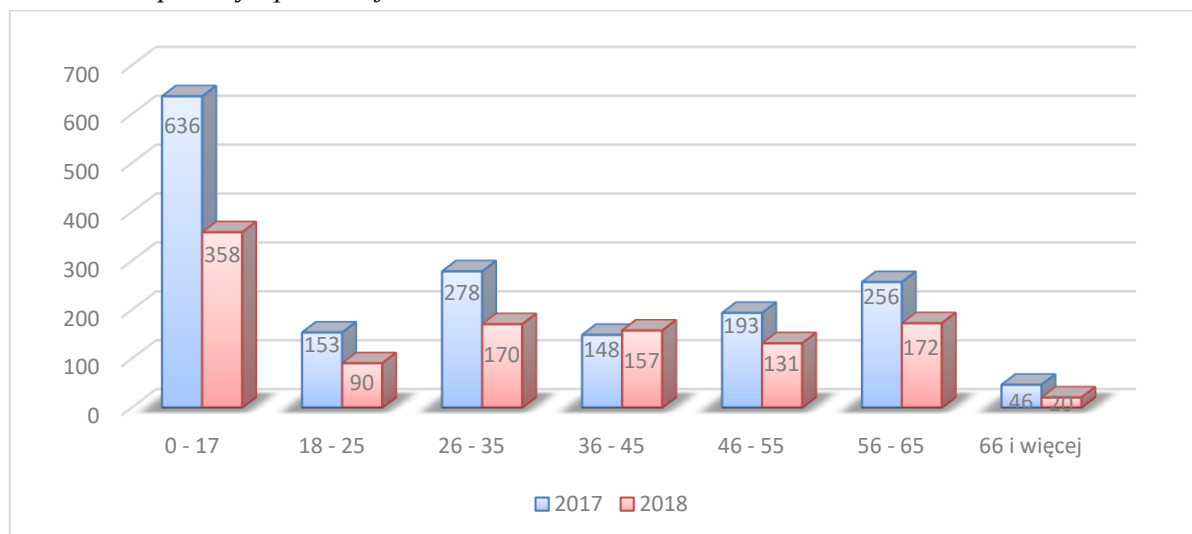
Wykres 7. Liczba rodzin żyjących poniżej granicy ubóstwa ustawowego w 2018 r.

Opracowanie własne

W 2018 roku spadła o 20% w stosunku do roku poprzedniego liczba rodzin, w której wystąpił problem ubóstwa.

Wykres 8. Struktura wieku osób żyjących w rodzinach dotkniętych ubóstwem korzystających z pomocy społecznej w latach 2017-2018.

Opracowanie własne

W przedziale wiekowym 36-45 lat ilość osób w rodzinach z problemem ubóstwa nieznacznie wzrósł.

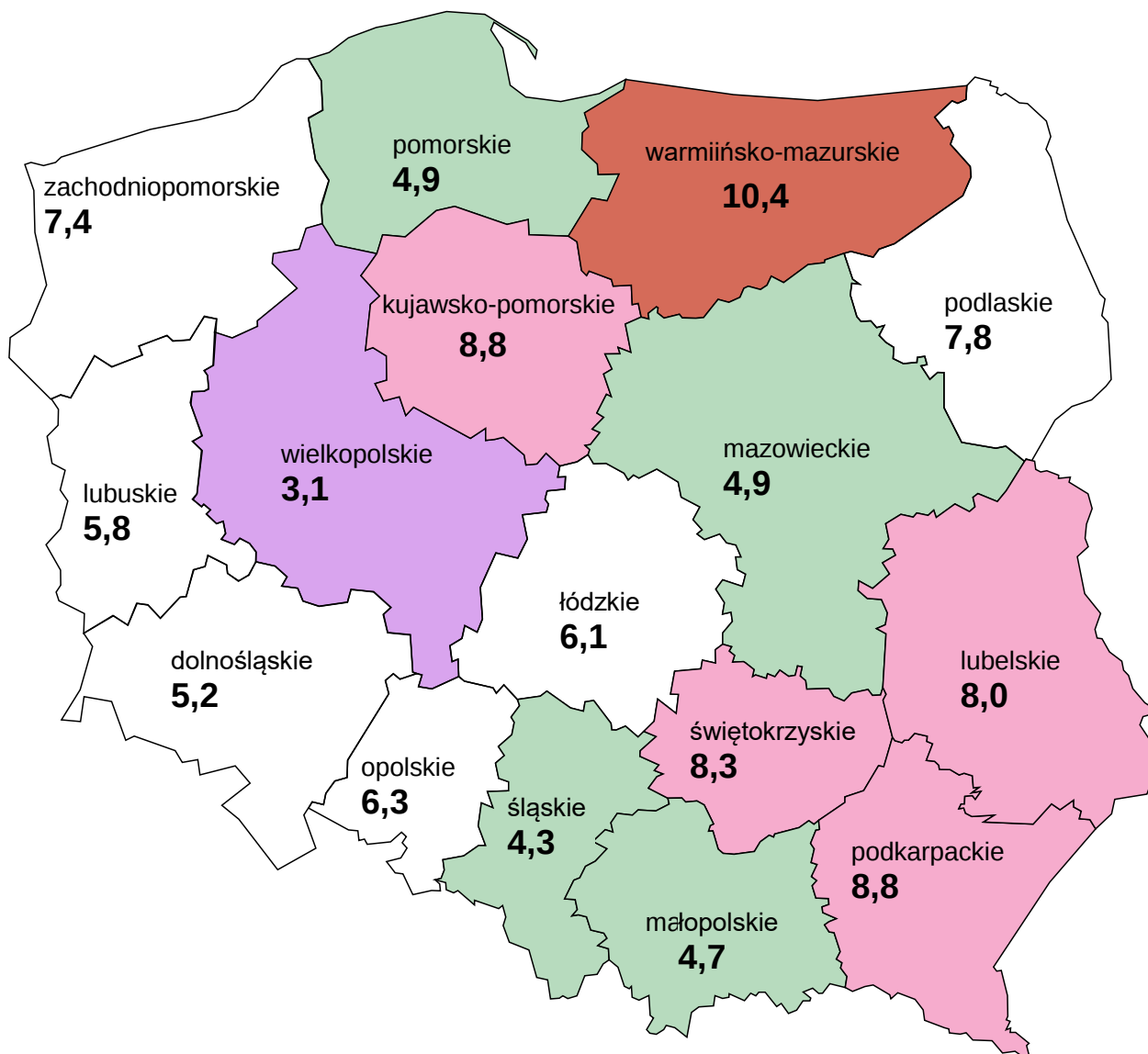
2.3. Bezrobocie

W ujęciu prawnym, za bezrobotną uznaje się osobę niezatrudnioną i nie wykonującą innej pracy zarobkowej, zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy, nie uczącą się w szkole w systemie dziennym, zarejestrowaną we właściwym powiatowym urzędzie pracy.

2.3.1. Skala problemu bezrobocia w kraju, województwie i gminie Tarnowskie Góry

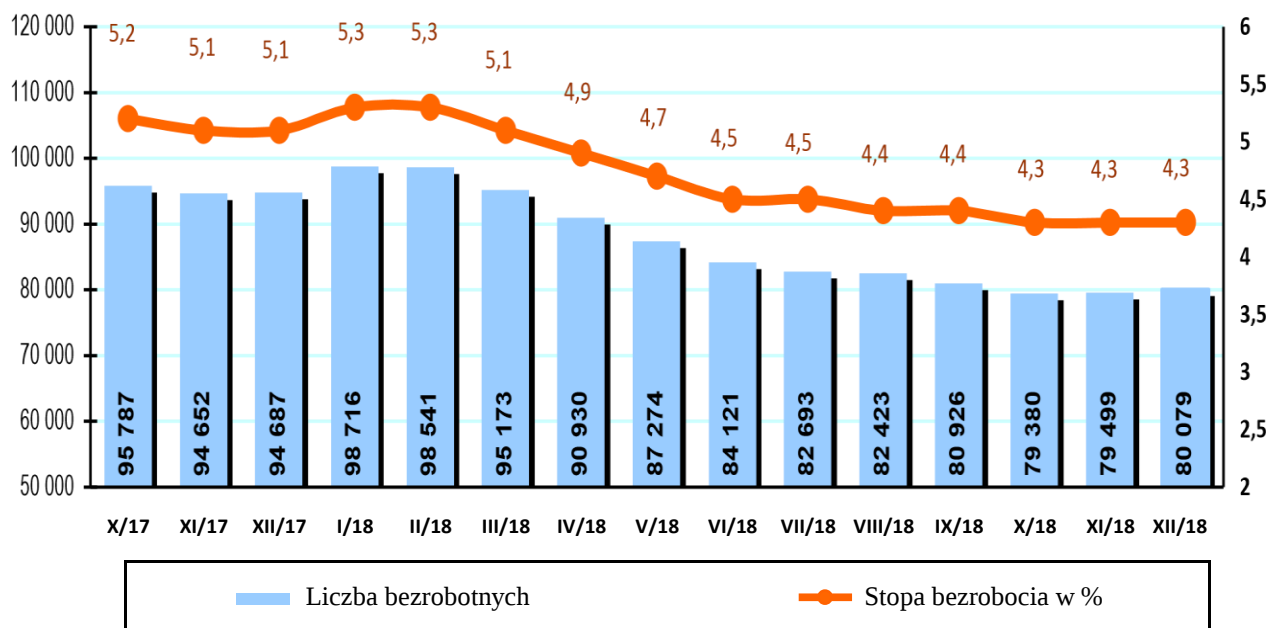
Wg Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej stopa bezrobocia rejestrowanego w kraju w grudniu 2018 roku wyniosła 5,9%. Na koniec ubiegłego roku liczba bezrobotnych wyniosła 971,3 tys. osób. Dla porównania w grudniu 2017 roku stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła 6,6%, a liczba bezrobotnych 1081,7 tys.

Mapa 2. Stopa bezrobocia rejestrowanego w kraju na koniec 2018 r.

Opracowanie własne: na podstawie danych GUS - „Bezrobotni zarejestrowani oraz stopa bezrobocia. Stan na koniec grudnia 2018”

Wykres 9. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie śląskim.
Stan na 31.12.2018 r.

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy Katowice

Najwięcej osób zarejestrowanych jako bezrobotne notowano w Sosnowcu, Bytomiu oraz Częstochowie. Na przeciwnym końcu listy rankingowej lokowały się powiaty o małej liczbie mieszkańców: bieruńsko - lędziński, Żory oraz Świętochłowice.¹⁶

Tabela 16. Stopa bezrobocia na dzień 31.12.2018 r.

Obszar	Stopa bezrobocia i liczba osób aktywnych zawodowo		
	Liczba osób bezrobotnych (w tys.)	Liczba osób aktywnych zawodowo (w tys.)	w %
Powiat tarnogórski	2,8	52,83	5,3
Województwo śląskie	80,0	1 848,84	4,3
Polska	971,3	16 675,44	5,9

Opracowanie własne na podstawie danych PUP Tarnowskie Góry i MRPiPS.

W 2018 roku w stosunku do roku 2017 bezrobocie zmalało o:

- 12,12% w kraju,
- 17,31% w województwie śląskim,
- 17,19 % w powiecie tarnogórskim.

¹⁶ Wojewódzki Urząd pracy Katowice „Informacja o sytuacji na rynku pracy w województwie śląskim według stanu na 31 grudnia 2018 r.”

Tabela 17. Liczba i struktura osób bezrobotnych w gminie Tarnowskie Góry 2018 r.

Stan na dzień 31.12.2018r.		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
Liczba bezrobotnych ogółem		1 255	742	483
z tego	zwolnieni z przyczyn zakładu pracy	23	15	8
	- bezrobotni do 25 roku życia	125	80	45
	- bezrobotni długotrwale	660	411	249
	- kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka		224	
	- bezrobotni powyżej 50 roku życia	339	159	180
	- bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych	355	103	252
	- bezrobotni bez doświadczenia zawodowego	229	152	77
	- bezrobotni niepełnosprawni	78	28	50
Osoby poszukujące pracy		28	10	18

Opracowanie własne na podstawie danych PUP Tarnowskie Góry.

Jak wynika z powyższej tabeli kobiety stanowią prawie 59,12% ogółu bezrobotnych. Szczególnie jest to widoczne w grupie osób bezrobotnych długotrwale, gdzie kobiety stanowią 62,27% tej grupy bezrobotnych oraz grupie bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego – 66,38% z grupy.

W 2018 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tarnowskich Górach zarejestrowane były 1254 osoby, w analogicznym okresie roku ubiegłego zarejestrowane były 1498 osoby. Stanowi to spadek o 16,29%.

Największy spadek zarejestrowano w grupach:

- bezrobotni do 25 roku życia – 22,36%
- bezrobotni długotrwale – 20,67%
- bezrobotni niepełnosprawni – 20,41%.

Do głównych przyczyn występowania bezrobocia w gminie Tarnowskie Góry można zaliczyć:

- niedostosowany sposób i kierunki kształcenia do wymagań rynku pracy,
- niedostosowanie podaży pracy do popytu zgłaszanego przez pracodawców,
- zwiększenie wymagań pracodawców w zakresie kwalifikacji zawodowych pracowników,
- niewystarczająca dynamika rynku pracy w procesie tworzenia nowych miejsc pracy,
- podejmowanie pracy niezgodnie z przepisami (praca „na czarno”),
- zbyt mała różnica kwotowa pomiędzy oferowanym przez pracodawców wynagrodzeniem (najniższa pensja krajowa) a pomocą finansową uzyskiwaną z pomocy społecznej i zasiłków rodzinno-wychowawczych w niektórych grupach społecznych.

2.3.2. Skala problemu wśród klientów MOPS

Problem bezrobocia wśród klientów MOPS w 2018 r. został zdiagnozowany w 552 rodzinach, co stanowi 21,55% wszystkich rodzin objętych wsparciem.

W stosunku do roku 2017 nastąpił spadek o 14,42% ilości rodzin, u których został zdiagnozowany problem bezrobocia.

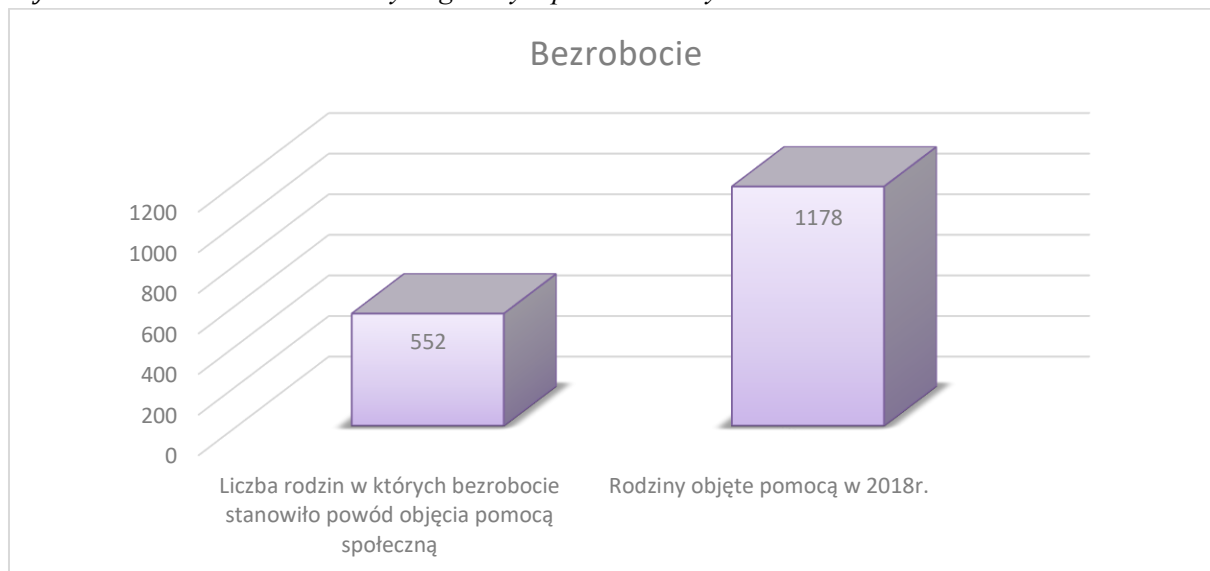
Tabela 18. Liczba rodzin z główną dysfunkcją bezrobocie objętych pomocą społeczną w latach 2014 - 2018.

Rok	Liczba rodzin w których bezrobocie stanowiło powód objęcia pomocą społeczną	Udział w ogólnej liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej
2014	791	49,25 %
2015	789	49,50 %
2016	749	47,28 %
2017	654	49,25%
2018	552	21,55%

Opracowanie własne

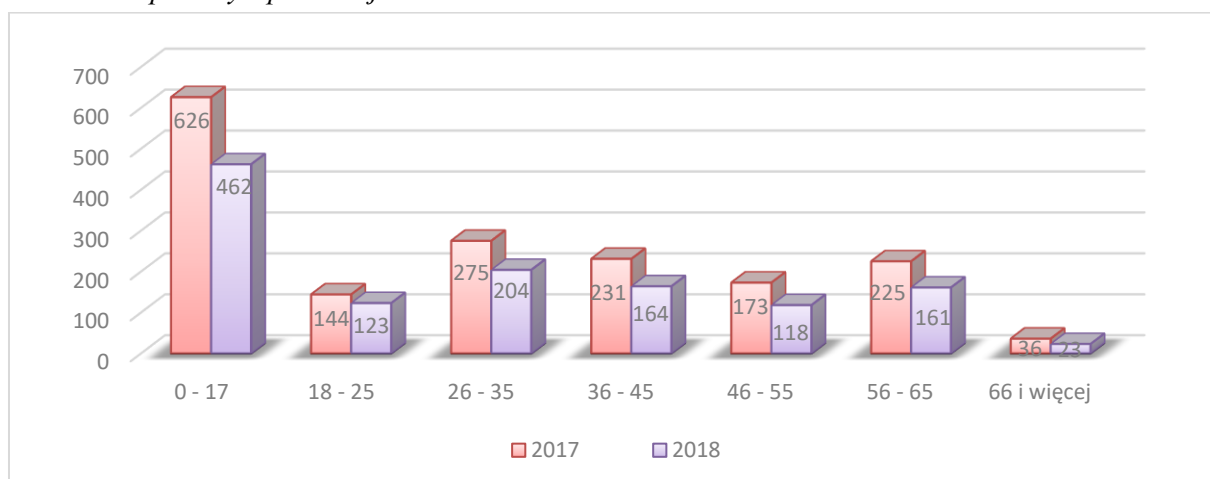
W 2018 roku w stosunku do roku 2017 znacząco zmalała o 15,6% liczba rodzin, w których bezrobocie stanowiło podstawę objęcia pomocą.

Wykres 10. Liczba rodzin w których głównym problemem było bezrobocie w 2018 r.

Opracowanie własne

Wykres 11. Struktura wieku osób żyjących w rodzinach dotkniętych bezrobociem korzystających z pomocy społecznej w latach 2017-2018.

Opracowanie własne

Bezrobocie jest drugą w kolejności przyczyną przyznawania świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej.

Porównując przedziały wiekowe osób w rodzinach, dotkniętych bezrobociem korzystających z pomocy społecznej w latach 2017-2018 widzimy, że we wszystkich przedziałach wiekowych nastąpił spadek liczby osób.

Konsekwencjami bezrobocia, w szczególności długotrwałego, dla większości bezrobotnych są: pogorszenie standardu życia, poczucie obniżenia statusu, ograniczenie lub zaniechanie uczestnictwa w życiu kulturalnym, objawy depresyjne, problemy z zagospodarowaniem czasu wolnego. Negatywne skutki bezrobocia odciskają piętno na funkcjonowaniu rodziny osoby, która utraciła pracę, wrasta w niej napięcie i stres, obniżają się osiągnięcia szkolne dzieci. Rodziny, które w wyniku utraty źródeł utrzymania korzystają długotrwale z wsparcia finansowego instytucji zewnętrznych zagrożone są uzależnieniem się od świadczeń pomocowych.

2.4. Bezdomność

Bezdomność zaliczana jest do ważnych problemów społecznych. Decyduje o tym nie jej wymiar ilościowy lecz jakościowy. Z problemem bezdomności skorelowane są inne negatywne zjawiska, których współwystępowanie stawia bezdomność na równi z innymi istotnymi problemami społecznymi prowadzącymi do wykluczenia. Bezdomność powstaje często w wyniku nieumiejętności przystosowania się jednostki do sytuacji ekonomiczno-społecznej, konsekwencją czego jest m.in. utrata pracy, a więc brak stałych dochodów. Innym istotnym czynnikiem mającym wpływ na wejście w bezdomność jest problem alkoholowy. Alkohol może stanowić bezpośrednie źródło problemów, które w sposób lawinowy determinują proces stawania się osobą bezdomną. Może także być konsekwencją bezdomności powstałej w wyniku problemów finansowych, konfliktów rodzinnych czy choroby i tym samym stanowić wtórne źródło pozostawania w bezdomności. Problemy bezrobocia i uzależnienia występujące u osób

bezdomnych są zatem kluczowym obszarem działania w procesie ich usamodzielniania. Po stronie osób bezdomnych najważniejszymi barierami utrudniającymi lub nawet uniemożliwiającymi trwałe i skuteczne wyjście z bezdomności są: brak legalnej pracy, alkoholizm, brak zameldowania na pobyt stały, zły stan zdrowia, bierna postawa, niska samoocena, konflikty z prawem, pobyt w zakładach karnych oraz obciążenia alimentacyjne. Osoby bezdomne należą do kategorii podlegającej najbardziej jaskrawym przejawom marginalizacji społecznej.

1.1.1. Pojęcie bezdomności, skala problemu w kraju i województwie

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej podaje, że podczas *Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych*, które odbyło się w nocy z 8 na 9 lutego 2017 r., zdiagnozowano 33 408 osób bezdomnych, z czego 83,55% stanowili mężczyźni (27 911 osób), natomiast 16,45% kobiety (5 497 osób).

Głównymi przyczynami bezdomności była eksmisja i wymeldowanie (45%) oraz konflikt rodzinny (36,39%); w dalszej kolejności to: uzależnienie (29,2%) i brak pracy (17,3%).

Najwięcej osób bezdomnych miało 41-60 lat (16 029); jeśli chodzi o wykształcenie, dominuje zawodowe (42,71%) i podstawowe (32,01%); najmniej jest osób z wykształceniem wyższym (2,11%).

Wśród osób bezdomnych najbardziej liczną grupę stanowiły osoby pozostające w stanie bezdomności przez okres do 2 lat (26,47%), niewiele mniej było osób pozostających w stanie bezdomności od 6 do 10 lat (25,14%).

Najczęstszym źródłem dochodu wśród osób objętych badaniem jest zasiłek z pomocy społecznej (36,65%) oraz zbieractwo (12,73%). Znaczącą grupę stanowią osoby, które w ogóle nie posiadają dochodu (16,99%).

Tabela 19. Liczba osób bezdomnych w placówkach i poza placówkami w latach 2011 – 2017 w woj. śląskim i w Polsce.

Jednostka administracyjna	Liczba bezdomnych w placówkach				Liczba bezdomnych poza placówkami				Liczba bezdomnych w placówkach i poza placówkami			
	2011	2013	2015	2017	2011	2013	2015	2017	2011	2013	2015	2017
Województwo śląskie	2 271	3 428	3 765	4 201	674	604	650	581	2 945	4 032	4 415	4 782
Polska	33 647	22 158	25 625	26 900	9 436	8 554	10 538	6 508	43 083	30 712	36 161	33 408

Opracowanie własne na podstawie danych z ŚUW K-ce (Sprawozdania z badania liczby osób bezdomnych na zlecenie MRPiS.)

Wśród osób bezdomnych w województwie śląskim większość stanowili mężczyźni: 2 805, kobiet było 749, dzieci: 228.

Dane dotyczące przyczyn bezdomności w województwie, wykształcenia osób bezdomnych nie odbiegały statystycznie od danych ogólnokrajowych.

1.1.2. Skala problemu na terenie gminy Tarnowskie Góry

W myśl zapisów ustawy o pomocy społecznej o bezdomności przesądza fakt niezamieszkiwania w lokalu z powodu jego braku lub istotnej przeszkody w jego użytkowaniu.

Tabela 20. Osoby bezdomne i zagrożone bezdomnością w 2018 r. - podział ze względu na wiek.

Wiek	Mieszkańcy Schroniska dla Bezdomnych
0 - 17	-
18 – 40	5
41 – 60	30
61 – 70	4
powyżej 71	2
suma:	41

Opracowanie własne

Tabela 21. Procentowy udział liczby osób wywodzących się z poszczególnych dzielnic gminy, które przebywały w Schronisku dla Bezdomnych w 2018 r.

Dzielnica	Udział procentowy
Bobrowniki Śląskie	4,9
Centrum	41,5
Lasowice	4,9
Osada Jana	4,9
Rybna	2,4
Sowice	4,9
Stare Tarnowice	17,0
Strzybnica	9,8
Inna gmina (Świerklaniec, Radzionków)	9,8

Opracowanie własne

Tabela 22. Przyczyny bezdomności podawane przez osoby przebywające w Schronisku dla Bezdomnych w 2018 r.

Przyczyna	Podawana jako przyczyna główna	Podawana jako przyczyna dodatkowa
Alkoholizm	25	3
Konflikty w rodzinie	-	14
Eksmisja, wymeldowanie	5	3
Bezrobocie	7	4
Zły stan zdrowia, niepełnosprawność	5	14
Opuszczenie zakładu karnego	-	-
Rozwód	2	3

Opracowanie własne

Tabela 23. Przyczyna opuszczenia Schroniska dla Bezdomnych w 2018 r.

Przyczyna	Liczba osób	
	2017	2018
Naruszenie Regulaminu placówki	5	4
Usamodzielnienie	7	7
Umieszczenie w DPS	1	2
Zgon	1	5

Opracowanie własne

2.5. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

Skala przemocy w rodzinie, jako zjawiska zachodzącego w środowisku zamkniętym, jest niezwykle trudna do oszacowania. Składa się na to wiele przyczyn. Główną z nich jest lęk osób doświadczających przemocy przed ujawnieniem sytuacji na zewnątrz oraz obawa przed zachowaniem sprawcy.

2.5.1. Przemoc w rodzinie w skali kraju

W 2018 roku w stosunku do roku 2017 nastąpił spadek wypełnionych formularzy Niebieskie Karty o 3,32 %.

Ogólna liczba osób doświadczających przemocy zmniejszyła się o 4,75%, a ogólna liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy zmniejszyła się o 3,35%. Wśród osób podejrzanych o stosowanie przemocy nastąpił wzrost liczby kobiet o 2,84% i nieletnich o 3,41%.

Tabela 24. Przemoc w rodzinie w statystykach w kraju w latach 2017-2018.

Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”	75 662 (w tym 61 980 wszczynających procedurę i 13 682 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)	73 153 (w tym 59 829 wszczynających procedurę i 13 324 dotyczących kolejnych przypadków w trakcie procedury)
Ogólna liczba ofiar przemocy	92 529	88 133
Liczba ofiar - kobiet	67 984	65 057
Liczba ofiar - mężczyzn	11 030	10 672
Liczba ofiar - małoletnich	13 515	12 404
Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc	76 206	73 654
Liczba podejrzewanych sprawców - kobiet	5 878	6 045
Liczba podejrzewanych sprawców - mężczyzn	70 035	67 303
Liczba podejrzewanych sprawców - nieletnich	293	303
Ogólna liczba podejrzewanych sprawców będących pod wpływem alkoholu	46 092	43 182
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - kobiety	2 028	1 903
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - mężczyźni	44 037	41 257
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - nieletni	27	22
Liczba dzieci umieszczonych w niezagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, dalsza rodzina, placówka opiekuńcza)	413	427

Źródło: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

2.5.2. Przemoc w rodzinie w statystykach MOPS

Przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w gminie Tarnowskie Góry zajmuje się Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. W strukturach Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w ramach Działu Pracy Socjalnej i Asysty rodzin funkcjonuje zespół ds. przeciwdziałania przemocy, który w pełni realizuje zadania związane z obsługą procedury Niebieskie Karty.

W 2018 roku w Tarnowskich Górach **148** rodzin było objętych procedurą Niebieskie Karty, w tym :

- w **89** rodzinach procedura została wszczęta w roku 2018
- w **59** rodzinach procedura była kontynuowana z lat poprzednich.

W stosunku do roku 2017 spadła o 19,34% liczba rodzin objętych procedurą Niebieskie Karty.

Do Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wpłynęło łącznie **105** formularzy Niebieskie Karty część „A.

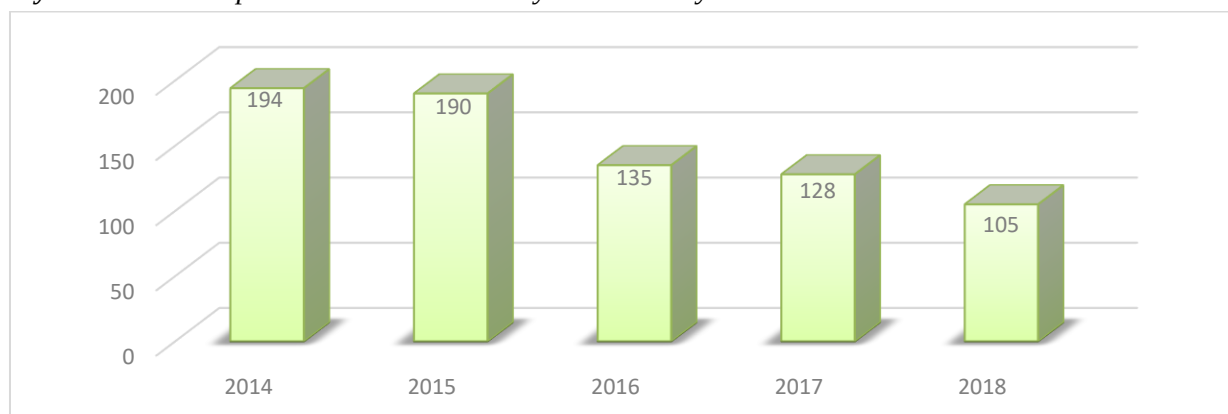
Tabela 25. Liczba Niebieskich Kart z uwzględnieniem podmiotów wszczynających procedurę w latach 2014 - 2018.

Rok	Komenda Powiatowej Policji	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	Przedstawiciele Oświaty	Przedstawiciele Ochrony Zdrowia	Ogółem
2014	156	15	8	4	5	6	194
2015	160	16	2	1	2	9	190
2016	118	9	3	-	4	1	135
2017	113	9	1	0	5	0	128
2018	84	8	2	0	9	2	105

Opracowanie własne

Widoczny jest wzrost ilości formularzy Niebieskie Karty spisanych przez przedstawicieli Oświaty.

Wykres 12. Liczba procedur Niebieskie Karty uruchomionych w latach 2014-2018.

Opracowanie własne

Wśród 105 sporządzonych w 2018 roku formularzy Niebieskie Karty zjawisko przemocy wystąpiło w 97 rodzinach.

Tabela 26. Struktura rodzin, wśród których procedura Niebieskiej Karty została wszczęta w 2018 r..

Przemoc w związkach małżeńskich	Przemoc w związkach partnerskich	Przemoc stosowana przez rodziców/opiekunów wobec małoletnich dzieci	Przemoc stosowana przez dorosłe dzieci wobec rodziców	Przemoc stosowana przez nieletnie dzieci wobec rodziców	Inne (rodzic wobec dorosłego dziecka, przemoc między dorosłym rodzeństwem)
43	14	12	13	3	4

Opracowanie własne

Na podstawie danych statystycznych będących w posiadaniu Zespołu zauważalny jest wzrost liczby przypadków, w których reakcja na przemoc następuje w bardzo krótkim czasie od jej zaistnienia. Może to świadczyć o wzroście świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz braku przyzwolenia na przemoc.

Tabela 27. Czas trwania przemocy w rodzinie do momentu jej ujawnienia.

do 1 roku	2 – 5 lat	6- 10 lat	11 – 20 lat	powyżej 20 lat
48	27	4	4	6

Opracowanie własne

Tabela 28. Liczba osób doznających przemocy w latach 2014 – 2018.

Rok	Kobiety	Mężczyźni	Dzieci	Ogółem
2014	141	22	14	177
2015	135	16	8	159
2016	99	12	10	121
2017	173	18	19	210
2018	122	12	21	155

Opracowanie własne

Tabela 29. Liczba osób stosujących przemoc w latach 2014 - 2018.

Rok	Kobiety	Mężczyźni	Osoby nieletnie	Ogółem
2014	20	143	0	163
2015	19	145	0	164

c. d. tab. 29

2016	15	101	1	117
2017	23	158	0	181
2018	18	128	3	149

Opracowanie własne

W wielu przypadkach, osoba wskazana w formularzu Niebieskie Karty część A jako podejrzewana o stosowanie przemocy nadużywa alkoholu lub leczy się psychiatrycznie.

Tabela 30. Osoby nadużywające alkoholu i leczone psychiatrycznie wśród sprawców przemocy w 2018r.

		Liczba formularzy Niebieska Karta	Liczba rodzin
razem		105	89
w tym	sprawca nadużywa alkoholu	-	51
	sprawca leczony psychiatrycznie	-	10

Opracowanie własne

Specjaliści ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie biorący udział w posiedzeniach grup roboczych, koncentrują swoje działania wokół wsparcia rodziny w trudnej sytuacji i zatrzymania zjawiska przemocy. Osoby doświadczające przemocy motywowane są do skorzystania z szeroko rozumianej oferty pomocy psychologicznej m.in. grupa psychoedukacyjna dla osób współuzależnionych i dotkniętych przemocą, indywidualne poradnictwo psychologiczne / terapia. W szczególnych sytuacjach matki z dziećmi kierowane są do specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, gdzie mają zapewnione schronienie i specjalistyczną pomoc.

Osoby podejrzewane o stosowanie przemocy motywowane są do zmiany zachowania i zaprzestania stosowania przemocy, część z nich kierowana jest do udziału w realizowanym przez PCPR programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc. W stosunku do osób nadużywających alkoholu wszczynana jest procedura leczenia odwykowego.

Zespół interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w ramach swych kompetencji informuje Sąd Rodzinny o sytuacji małoletnich dzieci, które mogą doświadczać przemocy ze strony opiekunów. Zespół powiadamia także organy ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa stosowania przemocy tj. czyn zgodnie z art. 207 KK. W roku 2018 złożonych zostało 6 zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, w 10 przypadkach powiadomiono Sąd Rodzinny.

W 2018 roku spośród wszystkich **146** rodzin, w których była prowadzona procedura Niebieskie Karty, zakończono jej prowadzenie w **100** rodzinach. W **70** przypadkach powodem zakończenia było ustanie przemocy w rodzinie i uzasadnione przypuszczenie o zaprzestaniu

dalszego jej stosowania oraz zrealizowanie indywidualnego planu pomocy; w 29 przypadkach zakończenie nastąpiło w związku z rozstrzygnięciem o braku zasadności podejmowania działań, w 1 przypadku procedura została zakończona w związku z przekazaniem dokumentu do innego Zespołu Interdyscyplinarnego zgodnie z właściwością miejscową.

W ciągu całego roku 2018 odbyło się 548 posiedzeń grup roboczych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

2.6. Problemy opiekuńczo - wychowawcze w rodzinach objętych wsparciem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej

W 2017 r. w Tarnowskich Górach urodziło się 555 dzieci (228 dziewczynek, 259 chłopców) – o 68 mniej niż w 2017 roku. Na koniec 2018 r. w mieście zamieszkiwało 10 280 osób do lat 18. W wieku do ukończenia 3 lat wychowywało się 1638 dzieci, a w wieku przedszkolnym (4 – 6 lat) – 1 740.

Wielkość i udział dzieci i młodzieży w strukturze mieszkańców ulegał w ostatnich latach istotnym zmianom. Charakter zachodzących zmian pokrywał się z ogólnopolskimi tendencjami. Jako przyczynę wskazuje się m.in. zmniejszającą się dzietność kobiet, której poziom nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń. Nie jest możliwe w krótkim okresie czasu odwrócenie tendencji demograficznych. Możliwe są natomiast działania skierowane na wzmocnienie pozycji rodziny i inwestowanie w wychowanie, edukację oraz zdrowie dzieci i młodzieży.

Najlepsze dla dziecka środowisko wychowawcze tworzy rodzina. Obserwowane w ostatnich latach przemiany społeczno-gospodarcze przyczyniły się do istotnych zmian w funkcjonowaniu rodzin. Należą do nich m.in. zanikanie typu rodziny wielopokoleniowej oraz zmiany tradycyjnego podziału ról małżeńsko – rodzinnych i wychowawczych. Bezrobocie, coraz większa konkurencyjność, a także niepewność zatrudnienia i lęk przed utratą pracy sprawiają, że wzrasta koncentracja na sprawach zawodowych kosztem rodziny.

Wiele rodzin, szczególnie wielodzietnych i niepełnych ma trudności z realizacją funkcji ekonomicznej i opiekuńczej.

Problem „tradycyjnego” ubóstwa dotyczy głównie rodzin niepełnych, z osobą niepełnosprawną oraz dotkniętych uzależnieniem, utrzymujących się ze świadczeń pomocy społecznej. Pojawia się jednak coraz częściej problem ubóstwa i wykluczenia społecznego rozumianego jako brak niezbędnych dochodów i dostępu do koniecznych dóbr i usług w przypadku rodzin pełnych z dziećmi w wieku przedszkolnym i szkolnym, w których rodzice zatrudniają się na niskopłatnych stanowiskach pracy.

Ubóstwo nie oznacza automatycznie dysfunkcjonalności rodziny i wykluczenia społecznego. Jeśli rodzina o słabszej kondycji materialnej i kulturowej posiada i efektywnie wykorzystuje kapitał społeczny (system wartości, silne więzi, tradycję, właściwe reguły postępowania) –

może rekompensować niski kapitał ekonomiczny i kulturowy oraz mieć pozytywny wpływ na poprawę statusu społecznego dzieci.

Wzrastanie dzieci w rodzinach ubogich, które nienależycie wypełniają funkcję wychowawczą prowadzi do zaniedbań i rozwoju zachowań patologicznych. Niewydolność wychowawcza rodziny powoduje, że młodzież poszukuje oparcia w grupach rówieśniczych, których działania niejednokrotnie są niezgodne z przyjętymi normami społecznymi i często prowadzą do wchodzenia młodych ludzi w kolizje z prawem. W rodzinach o niskim dochodzie dramatycznie słabną również szanse edukacyjne i perspektywy życiowe dzieci.

Rodziny z dziećmi objęte wsparciem Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w 2018 r. stanowiły 40,65% ogółu rodzin objętych pomocą - spadek o 3,84% w stosunku do 2017 roku. Najczęściej występującym problemem wśród rodzin z dziećmi jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Udział rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi w ogólnej liczbie rodzin objętych pomocą od trzech lat ponownie, powoli rośnie.

Skalę problemu przedstawia poniższa tabela.

Tabela 31. Liczba rodzin wychowujących dzieci, w których pojawiły się problemy opiekuńczo-wychowawcze w latach 2014 - 2018.

Wyszczególnienie		Rok				
		2014	2015	2016	2017	2018
Liczba rodzin objętych pomocą społeczną wychowujących dzieci		653	618	585	458	361
Liczba rodzin, w których występuje bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych		419	419	407	376	339
w tym	rodziny niepełne	148	150	153	140	145
	rodziny wielodzietne	53	40	34	37	30
Udział rodzin z problemem opiekuńczo -wychowawczym w ogólnej liczbie rodzin objętych pomocą		26,1 %	26,29%	25,69 %	28,31%	28,78%

Opracowanie własne

Tabela 32. Liczba rodzin niepełnych korzystających z pomocy społecznej w latach 2014 – 2018.

Liczba dzieci w rodzinie	Liczba rodzin niepełnych				
	2014	2015	2016	2017	2018
1	117	138	108	91	83
2	94	113	91	65	51
3	42	56	40	38	37

c. d. tab. 32

4 i więcej	21	26	17	19	9
Razem	274	333	256	213	180

Opracowanie własne

Rodzina jako podstawowa komórka życia społecznego jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka, odpowiedzialnym za kształtowanie jego osobowości, systemu wartości oraz poglądów. Nie wszystkie rodziny zapewniają właściwą opiekę i wychowanie dziecka, przejawiają troskę o jego prawidłowy rozwój, ochronę zdrowia oraz edukację.

Prawidłowemu funkcjonowaniu rodziny może zagrażać szereg czynników, wśród których istotną rolę odgrywają zjawiska patologiczne. Dysfunkcje występujące w rodzinie powodują, że staje się ona niewydolna wychowawczo, wymaga więc stałego monitorowania przez instytucje mające kontakt z rodziną oraz podejmujące działania na jej rzecz.

Organizując różnorodne formy wsparcia na rzecz rodziny wieloprotblemowej, należy kierować się zasadą podstawowej roli rodziny w rozwoju dziecka. Zamiast zastępować rodzinę w jej funkcji opiekuńczo-wychowawczej, należy ją wspierać i wspomagać tak, aby przywrócić prawidłowe funkcjonowanie.

Od 2012 r. na gminę nałożono obowiązek realizacji zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej zatrudnia asystentów rodziny, którzy udzielają wsparcia rodzinom z dziećmi w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

W tym procesie ważną rolę odgrywa asystent rodziny, którego zadaniem jest m.in. zmienić stosunek osób w rodzinie do własnej sprawczości, zwiększyć poczucie wpływu na własne życie, podnieść samoocenę. Wsparcie asystenta rodziny służy rozwojowi kompetencji poszczególnych członków rodziny, osiąganiu przez nich wyznaczonych sobie celów, wzbudzaniu w nich wiary we własne możliwości oraz motywowaniu do podejmowania działań do tej pory uznawanych za niemożliwe. Działania asystenta i rodziny mają na celu usamodzielnienie się i pozostanie dzieci w rodzinie w środowisku zapewniającym bezpieczeństwo i prawidłowy rozwój.

Rodziny objęte asystenturą dotknięte są przede wszystkim trudnościami związanymi z bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Poniższa tabela przedstawia liczbę klientów pomocy społecznej objętych asystenturą oraz przeciętny czas współpracy z rodzinami w latach 2014 - 2018.

Tabela 33. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny w latach 2014 - 2018.

Rodziny			2014	2015	2016	2017	2018
Liczba rodzin, które korzystały z usług asystenta rodziny	Ogółem		46	57	51	53	50
	w tym	zobowiązane przez sąd	11	10	16	22	19

c. d. tab. 33

Liczba rodzin objęta wsparciem asystenta rodziny	do 3 miesięcy		7	6	6	11	5
	od 3 do 12 miesięcy		15	26	20	14	18
	powyżej 1 roku		24	25	25	28	27
Liczba rodzin, z którymi asystent zakończył pracę	w tym	ze względu na osiągnięcie	5	15	8	13	4
		ze względu na zaprzestanie	6	10	8	10	6
		ze względu na brak efektów	3	2	5	1	5
		ze względu na zmianę metody	0	0	0	0	1

Opracowanie własne

W związku z obowiązkiem partycypowania gminy w kosztach utrzymania dzieci w pieczy zastępczej bardzo ważnym jest również aspekt umieszczania dzieci w instytucjonalnej i nieinstytucjonalnej pieczy zastępczej.

Na dzień 31.12.2018 r. w pieczy zastępczej przebywało 77 dzieci, z czego 22 w instytucjonalnej pieczy zastępczej natomiast w rodzinnej pieczy zastępczej 55 dzieci. Sześcioro dzieci opuściło pieczę zastępczą.

Tabela 34. Liczba rodzin zastępczych na terenie powiatu i gminy w latach 2014- 2018.

Rok	Liczba rodzin zastępczych	
	Powiat	w tym gmina
2014	177	71
2015	177	70
2016	151	66
2017	140	63
2018	131	58

Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tarnowskich Górach.

Co roku spada liczba rodzin zastępczych, funkcjonujących na terenie gminy, które umożliwiają prawidłowe zabezpieczenie dzieci.